

Пшембаева Эльмира Сабировнаның
«8D011 – Педагогика және психология» кадрларды даярлау бағыты «8D01101 –
Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған «Үздіксіз кәсіби білім беру
үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту» тақырыбындағы
диссертациясына
АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдай еңбек нарығындағы қарқынды өзгерістермен, бәсекелестіктің артуымен, кәсіби талаптардың өзгеруімен және мансаптық траекториялардың тұрақсыздығымен сипатталады. Жаһандық сын-қатерлер – цифрландыру, автоматтандыру және жұмыспен қамту құрылымын өзгерту – білім алушылардың кәсіби құзыреттіліктерін, жеке және кәсіби тұрақтылығын, бейімделу, өзін-өзі анықтау және өз мансабын стратегиялық басқару қабілетін дамыту қажеттілігін өзектендіре отырып, мамандарды даярлауға қойылатын талаптарды күшейтеді.

Белгіленген жағдайларда біліктілікті арттыру функциясынан тыс және бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етудің, мансаптық ұтқырлықты және тұлғаның бейімделуін дамытудың стратегиялық ресурсы ретінде әрекет ететін Lifelong Learning жаһандық тұжырымдамасы шеңберінде үздіксіз кәсіптік білім берудің рөлі айтарлықтай артады. Үздіксіз білім беру жеке субъективтілікті қалыптастыру, икемді метақұзыреттілік пен тұрақты мансаптық сәйкестікті дамыту үшін кеңістікке айналады, бұл кәсіби көкжиектерді кеңейтуге және саналы мансаптық өсу логикасында жеке білім беру траекторияларын құруға мүмкіндік береді.

Үздіксіз білім берудің маңыздылығы Қазақстан Республикасының бірқатар негізгі нормативтік құжаттарында бекітілген. Мәселен, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында білім берудің үздіксіздігінің басымдығы, сондай-ақ өмір бойы кәсіби даму үшін жағдай жасау қажеттілігі атап көрсетілген. Бұдан басқа, «Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №248 Қаулысында бейресми оқытуды танудың және кәсіптік тұрақтылықтың шарттары ретінде икемді, бейімделгіш құзыреттерді дамытудың маңыздылығы атап көрсетілген.

Осылайша, үздіксіз кәсіби білім беру процесінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту адамның қазіргі заманғы еңбек нарығының сын-қатерлеріне бейімделуінің шарты ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың стратегиялық өзін-өзі анықтау, рефлексия және өзінің кәсіптік бағытын саналы түрде басқару қабілетін дамытуды көздейді.

Сонымен қатар, ғылыми қоғамдастықтың кәсіби өзін-өзі анықтау, мансап және дамудың жеке траекторияларын сүйемелдеу проблемаларына деген қызығушылығының артуына қарамастан, мансаптық әлеуеттің мәні мен құрылымына, сондай-ақ оның даму мүмкіндіктеріне қатысты теориялық-әдіснамалық база әлі де қалыптасу сатысында. Тұжырымдаманың жалпы қабылданған анықтамасының

болмауы, оның компоненттік құрамына көзқарастардың өзгергіштігі және мансаптық қолдау принциптерін білім беру процесіне тиімді біріктіруге мүмкіндік беретін қолданбалы модельдердің шектеулілігі байқалады.

Қазіргі жағдай зерттелетін мәселенің пәнаралық сипатын да, жеке тұлғаның мансаптық әлеуетін дамытуға ғылыми негізделген көзқарасты жүйелі түрде дамыту қажеттілігін де көрсетеді. Осыған байланысты тұжырымдамалық аппаратты нақтылауға, диагностикалық құралдарды әзірлеуге, сондай-ақ білім алушыларда саналы және тұрақты мансаптық позицияны дамытуды қамтамасыз ететін модельдердің тиімділігін эксперименттік растауға бағытталған әрі қарайғы зерттеулер қажеттілігі өзекті болып отыр.

Зерттеу тақырыбының даму дәрежесі. Қазіргі педагогикалық білімнің негізгі қағидаттарының бірі ретінде үздіксіз кәсіби білім берудің ғылыми-теориялық негіздемесі ондаған жылдар бойы отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектерінде қалыптасты. Қазақстан Республикасында үздіксіз білім берудің теориялық және әдіснамалық негіздерін әзірлеуге Н.Д. Хмель, Б.К. Момынбаев, Е.И. Бурдина, С.З. Конакбаев, Н.Р. Шаметов, С.Т. Жарбулова және т.б. жұмыстары ықпал етті. Олар үздіксіз білім берудің мақсаттарын, міндеттерін, құрылымы мен модельдерін негіздейді, оның білім алушының кәсіби және жеке өсуі үшін маңыздылығын атап көрсетеді.

Шетелдік педагогикада үздіксіз білім беру Я.А. Коменский, Е. Lindeman, P. Lengrand, Е. Faure, А.В. Даринский, А.П. Владиславлев, А.А. Вербицкий, С.В. Вершловский, Т.Н. Фетисова, Е.В. Игнатович, Л.И. Писарева, Е.Е. Шестакова және т.б. еңбектерінде философиялық және әдіснамалық өмір бойы білім беру идеялары негіздері қарастырылды, үздіксіз және көп деңгейлі білім беру жүйелерін қалыптастыру тәсілдері қаланды.

Үздіксіз кәсіби білім беру мәселелері Б. Абдыкаримов, А.Ж. Мурзалинова, О.В. Зайцева, А.И. Феллер, Э.Ф. Зеер және Д.П. Заводчиков және т.б. еңбектерінде ашылды, онда тез өзгертін еңбек нарығы жағдайында мамандардың кәсіби өсуін ұйымдастыру тәсілдері ұсынылған.

Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында «мансаптық әлеует» ұғымы әлі нақты тұжырымдамалық рәсімдеуге ие болмағаны анықталды. Мансаптық әлеуетті түсінуге тырысқан шетелдік зерттеушілердің ішінде келесілерін атап өтуге болады: Е.И. Булатова, L.M. Kutilek, G.J. Gunderson, N.Dries, R. Pepermans, O. Carlier, О.П. Цариценцева, Е.Г. Козлова. Айта кету керек, қазақстандық ғылымда осы тұжырымдамаға авторлық анықтамалар мен кешенді тәсілдер әлі жоқ.

Сонымен қатар, кәсіби қалыптасудың негізгі аспектілерін көрсететін «мансап» және «тұлғаның әлеуеті» категориялары белсенді түрде зерттелуде. «Мансап» және мансаптық даму категориясының дамуына F. Parsons, D.E. Super, Е.Н. Schein, Е.А. Климов, Е.Ф. Зеер, С.Н. Чистякова және т.б. елеулі үлес қосты. Мансап траекториясының мазмұнды аспектілері мен кәсіби іске асыру факторлары, мансаптық мінез-құлықтың мотивациялық негіздері мен мінез-құлық механизмдері келесі зерттеушілердің еңбектерінде көрініс тапты: Б.Г. Сарсенбаева,

Е.Ж. Сармурзин,, А.А. Кудышева, Р.Ж. Беккужин, С.К. Матаева, Г.К. Бөкенова және т.б.

«Жеке тұлғаның әлеуеті» санаты А. Maslow, С. Rogers, С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леонтьев, G. Gardner, М. Seligman, Б.Г. Ананьев, D.N. Perkins, R.J. Sternberg, Е.А. Климов жұмыстарында кеңінен жария етілді. Қазақстандық психологиялық-педагогикалық ой контекстінде жеке тұлғаның әлеуеті сұрақтары мен оның әртүрлі көріністерін Н.Е. Пфейфер, Е.И. Бурдина, Е.М. Ибраева, А.А. Кудышева және т.б. зерттеді.

Үздіксіз кәсіби білім беру, мансаптық даму және жеке басының әлеуеті сияқты жекелеген бағыттардың едәуір әзірленгеніне қарамастан, бүгінгі күні ғылыми әдебиетте үздіксіз кәсіби білім беру логикасында дамып келе жатқан білім алушының мансаптық әлеуеті туралы тұтас ұғым жоқ.

Теориялық дереккөздер мен білім беру практикасын талдау үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың тиімді жолдарын іздеуді қажет ететін бірқатар **қайшылықтарды** анықтауға мүмкіндік берді:

- үздіксіз кәсіби білім беруді мемлекеттік білім беру саясатының басым бағыты ретінде тану және көп деңгейлі білім беру жүйесі жағдайында білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытуға бағытталған тұтас педагогикалық модельдің болмауы арасында;

- жеке тұлғаның дамыған мансаптық әлеуетті талап ететін белсенді мансаптық өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі мен оны кешенді дамыту және білім беру практикасында диагностикалау үшін әдістемелік құралдардың шектеулілігі арасында.

Тиісінше, анықталған қайшылықтарды еңсеруге бағытталған үздіксіз кәсіби білім беру процесінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың тиімді жолдарын анықтау және ғылыми негіздеу **зерттеу проблемасын** құрайды.

Анықталған қайшылықтардың іргелі сипаты және белгіленген проблеманың өзектілігі осы зерттеудің **тақырыбын** айқындау үшін негіз болды: «Үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту».

Зерттеудің мақсаты – үздіксіз кәсіби білім беру процесінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделін теориялық-әдіснамалық негіздеу, әзірлеу және эксперименттік тексеру.

Зерттеу объектісі – үздіксіз кәсіби білім беру үдерісі.

Зерттеу пәні – білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту.

Зерттеу гипотезасы: егер білім беру процесіне үздіксіз кәсіби білім беру қағидаттарына негізделген және мансаптық әлеуеттің құрамдас бөліктерін диагностикалауды, мансаптық өсу стратегияларын әзірлеуді және коучингтік сүйемелдеуді қамтитын білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделі мақсатты түрде енгізілсе, **онда** олардың мансаптық әлеуетінің деңгейі айтарлықтай артады, **өйткені** еңбек нарығының серпініне жауап ретінде саналы түрде мақсат қою және мансаптық өсу стратегияларын дәйекті іске асыру қамтамасыз етіледі.

Зерттеу міндеттері:

1. Үздіксіз кәсіби білім берудің теориялық және әдіснамалық негіздерін ашып, оның жеке тұлғаның мансаптық дамуы үшін маңыздылығын анықтау.

2. «Мансаптық әлеует» категориясының авторлық тұжырымдамасын әзірлеу және теориялық тұрғыдан негіздеу, оның құрылымдық компоненттері мен мазмұндық сипаттамаларын сипаттау.

3. Диагностикалық құралдарды қалыптастыру және оның негізінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың бастапқы деңгейін анықтау.

4. Үздіксіз кәсіби білім беру процесінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделін әзірлеу.

5. Жоғары (бакалавриат) және жоғары оқу орнынан кейінгі (магистратура және докторантура) білім деңгейлерінде әзірленген модельге тәжірибелік-эксперименттік тексеру жүргізу және білім алушылардың мансаптық әлеуетінің динамикасын талдау негізінде оның нәтижелілігін эмпирикалық растау.

Зерттеудің жетекші идеясы үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделін әзірлеу және енгізу қарқынды өзгеріп отыратын еңбек нарығы жағдайында бәсекеге қабілетті және кәсіби табысты мамандарды қалыптастыруға ықпал ете отырып, мансаптық өсу стратегияларын саналы түрде құруды қамтамасыз етеді.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі ретінде:

- білім үздіксіздігі тұжырымдамасы (Я.А. Коменский, Е. Lindeman, Р. Lengrand, Е. Faure, Н.Д. Хмель, Б.К. Момынбаев, Е.И. Бурдина және т. б.);

- білім беру деңгейлерінің сабақтастығы (үздіксіз кәсіптік даярлық) тұжырымдамасы (Б. Абдыкаримов, А.Е. Есполова, О.В. Зайцева, А.И. Феллер, Э.Ф. Зеер, Д.П. Заводчиков және т.б.);

- тұлғаға бағытталған тәсіл (А. Maslow, А. Rogers, Л.С. Выготский, В.В. Сериков, И.С. Якиманская және т.б.);

- ресурстық тәсіл (Т.А. Цецорина, И.Н. Лубянкин, S.E. Hobfoll, Т.М. Ковалева, И.О. Котлярова);

- іс-әрекеттік тәсіл (А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин, А.Г. Асмолов и др.)

- акмеологиялық тәсіл (Б.Б.Г. Ананьев, А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин, А.А. Реан және т.б.).

Зерттеу әдістері:

- теориялық әдістер: білім беру саласындағы ғылыми дереккөздер мен нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау, синтездеу, жалпылау, жіктеу, жүйелеу, сондай-ақ оларды үздіксіз кәсіби білім берудің, мансаптық дамудың және жеке тұлғаның әлеуетінің зерттелетін проблемасы тұрғысынан түсіндіру;

- эмпирикалық әдістер: білім алушылардың мансаптық әлеуетінің компоненттерін (оның ішінде авторлық құралдарды) анықтауға бағытталған сауалнама жүргізу, тестілеу, бақылау және диагностикалық әдістемелерді қолдану;

- модельдеу әдістері: үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың педагогикалық моделін жобалау;

- тәжірибелік-эксперименттік жұмыс әдістері: эксперименттің анықтаушы, қалыптастырушы және бақылау кезеңдері;

- SPSS Statistics бағдарламалық пакетін қолдана отырып, деректерді математикалық өңдеу әдістері: сандық (Пирсонның χ^2 критерийі, салыстырмалы талдау) және сапалы талдау әдістері, білім алушылардың мансаптық әлеуеті жағдайындағы өзгерістер динамикасын бағалау мақсатында нәтижелерді түсіндіру).

Зерттеу кезеңдері мен процедуралары

Бірінші кезеңде (анықтаушы, 2019-2020 жылдар) үздіксіз кәсіби білім беру және жеке тұлғаның мансаптық әлеуеті мәселесі бойынша нормативтік-құқықтық құжаттарға, философиялық, психологиялық-педагогикалық және әдіснамалық әдебиеттерге теориялық талдау жүргізілді; зерттеудің ғылыми аппараты тұжырымдалды; отандық және халықаралық тәжірибеге талдау жүргізілді; категориялық аппарат анықталды, мансаптық әлеуеттің құрылымы нақтыланды, диагностикалық әдістемелер таңдалды. Сондай-ақ, осы кезеңде жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім алушылардың (бакалавриат, магистратура, докторантура) мансаптық әлеуетінің бастапқы деңгейін анықтау бойынша диагностикалық рәсім іске асырылды; алынған деректерді сандық және сапалық қорыту жүргізілді.

Екінші кезеңде (қалыптастырушы, 2021-2022 жылдар) білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделі әзірленіп, енгізілді. Қалыптастырушы эксперимент білім беру процесіне бакалавриат білім алушыларына арналған «мансаптық коучинг» оқу курсының және магистратура мен докторантураның білім алушыларына арналған «Мансаптық коучинг» біліктілікті арттыру курсының эксперименттік тобын енгізу арқылы жүзеге асырылды, бұл модельді жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейлерінде іске асыруды қамтамасыз етті.

Үшінші кезеңде (бақылау, 2022-2026 жылдар) эксперименттік және бақылау топтарының білім алушыларының мансаптық әлеуетін дамыту деңгейіне қайта диагностика жүргізілді, айқындаушы және қалыптастырушы кезеңдердің нәтижелеріне салыстырмалы талдау жүргізілді, алынған деректерді статистикалық өңдеу және интерпретациялау орындалды, әзірленген модельдің тиімділігі мен нәтижелілігі расталды, зерттеу қорытындыларын жалпылау жүргізілді. Диссертация мәтінін ресімдеу, қорытындыларды тұжырымдау және одан әрі зерттеудің перспективалық бағыттарын анықтау аяқталды.

Зерттеудің эксперименттік базасы

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс «Торайғыров университеті» КеАҚ, «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ базасында жүргізілді. Экспериментке 256 адам қатысты, оның ішінде 130 «Торайғыров университеті» КеАҚ білім алушылары және 126 «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ білім алушылары жоғары (бакалавриат) және жоғары оқу орнынан кейінгі (магистратура және докторантура) білім деңгейлерін білдіреді.

Ғылыми жаңалық:

- үздіксіз кәсіби білім берудің теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды және жүйелі сипатталды және оның еңбек нарығының қазіргі заманғы талаптары контекстінде тұлғаның мансаптық дамуы үшін маңызы ашылды;

- «мансаптық әлеует» санатының авторлық анықтамасы ұсынылды, оның құрылымы мен мотивациялық-құндылық, когнитивтік және ресурстық компоненттерді қамтитын мазмұндық сипаттамалары негізделген;

- білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту деңгейін бағалау үшін диагностикалық құралдар әзірленді, оның ішінде білім алушылардың білімдерін үнемі жаңартып отыруға деген ұмтылысын диагностикалау үшін авторлық сауалнама;

- үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделі әзірленді және ғылыми негізделген, оның құрылымдық блоктары, әдіснамалық негіздері, іске асыру шарттары және педагогикалық сүйемелдеу тетіктері айқындалған;

- ұсынылған модельдің нәтижелілігі эксперименталды түрде сыналды және расталды: жоғары білім деңгейінде (бакалавриат) – білім беру процесіне «Мансаптық коучинг» оқу курсы енгізу арқылы, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейінде (магистратура және докторантура) – «Мансаптық коучинг» біліктілікті арттыру курсы іске асыру арқылы, бұл білім алушылардың мансаптық әлеуетінің барлық компоненттерін дамытудың оң динамикасымен дәлелденді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы:

- үздіксіз кәсіби білім берудің мансаптық даму және білім алушылардың кәсіптік өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ету шарттары ретіндегі рөлі ашылды;

- «мансаптық әлеует» ұғымының авторлық анықтамасы берілді және оның ғылыми ерекшелігі анықталды;

- жеке тұлғаның мотивациялық-құндылықтық, когнитивтік және ресурстық сипаттамаларымен өзара байланысын көрсететін мансаптық әлеуеттің құрылымы нақтыланды;

- тұлғаның стратегиялық мансаптық мінез-құлқын дамыту тетіктері туралы түсініктерді толықтыра отырып, үздіксіз кәсіби білім беру процесінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту моделі негізделген.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- білім алушылардың мансаптық даму шеңберінде білімдерін үнемі жаңартып отыруға деген ұмтылысын диагностикалау үшін авторлық сауалнама әзірленді;

- бакалавриаттың білім беру процесіне білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытуға бағытталған «Мансаптық коучинг» оқу курсы енгізілді;

- үздіксіз білім беру логикасында мансаптық өсу стратегияларын тереңдетіп пысықтауды қамтамасыз ететін жоғары оқу орнынан кейінгі білім алушылар үшін «Мансаптық коучинг» біліктілігін арттыру курсы әзірленді және іске асырылды;

- «Мансаптық коучинг» оқу құралы дайындалып, сынақтан өткізілді.

Зерттеу нәтижелері кәсіби білім беру тәжірибесінде практикалық қолдануды табады, сонымен қатар тьютерлердің, мансаптық кеңесшілердің және білім алушылардың мансаптық әлеуетін қолдау мен дамытуды ұйымдастыруда қосымша кәсіби білім беру мамандарының қызметінде қолданыла алады.

Зерттеу нәтижелерінің негізділігі мен дұрыстығы заманауи теориялық-әдіснамалық негізге және зерттеудің ішкі логикасына сүйенумен; ғылыми негізделген, валидті және сенімді диагностикалық құралдарды қолданумен; іріктеменің өкілдігімен; тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды жүргізумен, сондай-ақ эмпирикалық деректердің білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың анықталған динамикасымен үйлесімділігімен негізделген, бұл әзірленген модельдің тиімділігін растауға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және енгізу зерттеу нәтижелерін халықаралық ғылыми және ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында жариялау жолымен тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында жүзеге асырылды – 5 жарияланым (Павлодар – 2020, 2021; Уфа – 2021 (Ресей), Алматы – 2021, Мурманск – 2024 (Ресей), Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапасын қамтамасыз ету комитет ұсынған басылымдарда – 4 жарияланым («Торайғыров университетінің Хабаршысы» ғылыми журналы. Педагогикалық серия – 2020, 2022), Scopus/Web of Science дерекқорына кіретін нөлдік емес импакт факторы бар рецензияланған журналда – 1 жарияланым (Frontiers in Education – 2022).

Қорғауға енгізілетін негізгі ережелер:

1. Теориялық-әдіснамалық талдау объектісі ретінде үздіксіз кәсіби білім беру тұлғаның мансаптық әлеуетін дамытудың негізі ретінде қарастырылады.

2. Мансаптық әлеует – бұл адамның саналы түрде құру, стратегиялық басқару және үздіксіз кәсіби білім беру және өзгермелі әлеуметтік-экономикалық орта жағдайында өз мансабын сәтті жүзеге асыру қабілетін қамтамасыз ететін жеке тұлғаның ішкі ресурстары мен оларды реттеу тетіктерінің жиынтығы. Мансаптық әлеуеттің құрылымы мотивациялық-құндылықтық, когнитивтік және ресурстық компоненттерді қамтиды, олардың интеграциясы тұлғаның мансапты стратегиялық басқаруға, кәсіби бейімделуге және үздіксіз білім беру жағдайында тұрақты дамуға қабілеттілігін қамтамасыз етеді.

3. Үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытуға бағытталған әзірленген модель өзара байланысты блоктарды қамтиды: әдіснамалық (мақсатты, тәсілдер мен қағидаттарды айқындайтын), ақпараттық-талдамалық (мансаптық әлеуеттің авторлық анықтамасы, құрылымы және диагностикасы), ұйымдастырушылық-технологиялық (бакалавриат білім алушылары үшін оқу курсы және магистратура білім алушылары үшін біліктілікті арттыру курсына іске асыру және докторантура), бағалау-нәтижелі (даму нәтижелерін бағалау).

4. Жоғары білім беру деңгейінде (бакалавриат) білім беру процесіне енгізілген «Мансаптық коучинг» оқу курсы, сондай-ақ жоғары оқу орнынан кейінгі білім алушылар үшін «Мансаптық коучинг» біліктілігін арттыру курсы (магистратура және докторантура) іске асыру үздіксіз кәсіби білім беру жағдайында білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытуға ықпал етеді, бұл жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелерімен расталады.

Диссертацияның құрылымы: диссертациялық зерттеу кіріспе, үш тарау, қорытынды, пайдаланылған дереккөздер тізімі, қосымшаларды қамтиды. Жұмыста 34 кесте және 22 сурет бар.

Кіріспеде үздіксіз кәсіптік білім беру жағдайында білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту проблемасының өзектілігі негізделді, оның ғылыми даму дәрежесі талданады, негізгі қайшылықтар анықталады және зерттеу мәселесі тұжырымдалады. Зерттеудің мақсаты, объектісі, пәні, гипотезасы, әдістері мен кезеңдері анықталды, эксперименттік база сипатталды, сонымен қатар жұмыстың ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы ашылды және қорғауға ұсынылған негізгі ережелер ұсынылды.

«Тұлғаның мансаптық даму шарты ретінде үздіксіз кәсіби білім берудің теориялық-әдіснамалық негіздері» атты **бірінші тарауда** үздіксіз кәсіби білім берудің тұжырымдамалық және әдіснамалық негіздері ашылып, Қазақстан Республикасында осы жүйені ұйымдастырудың әлемдік тәжірибелері мен ерекшеліктері талданады. Өзгермелі әлеуметтік-экономикалық кеңістікте оның кәсіби ұтқырлығы мен тұрақты дамуын қамтамасыз ететін тұлғаның мансаптық дамуының негізі ретінде үздіксіз кәсіби білім берудің рөлін ашуға ерекше назар аударылады.

«Үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздері» **екінші тарауында** «мансаптық әлеует» санаты туралы авторлық түсінік ашылды, оның құрылымы мен мазмұны негізделді, диагностикалық құралдар әзірленді. Білім алушылардың мансаптық әлеуетінің бастапқы деңгейін диагностикалау нәтижелері ұсынылды, оның даму моделі әзірленді және ғылыми негізделген.

«Үздіксіз кәсіби білім беру үдерісінде білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамыту жөніндегі тәжірибелік-эксперименттік жұмыс» **үшінші тарауында** бакалавриат білім алушыларына арналған оқу курсы, сондай-ақ магистранттар мен докторанттар үшін біліктілікті арттыру курсы қоса алғанда, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында әзірленген модельді іске асыру ұсынылған, оларды енгізу әдістемесі мен іске асыру ерекшеліктері ашылған, эксперименттің бақылау кезеңінің нәтижелеріне талдау келтірілген, білім алушылардың мансаптық әлеуетін дамытудың оң динамикасы көрсетілді және әзірленген модельдің тиімділігі дәлелденді.

Қорытындыда зерттеу қорытындылары шығарылды, негізгі тұжырымдар тұжырымдалды, одан әрі зерттеудің перспективалары белгіленді.

Пайдаланылған дереккөздердің тізіміне 204 атау кіреді.

Қосымшаларда тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың негізгі материалдары ұсынылған.